

Richtlijn oppositioneel- opstandige stoornis (ODD) en gedragsstoornis (CD) bij kinderen en jongeren

Walter Matthys en Geurt van de Glind (redactie)

© 2013 Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie
E-mail: info@nvvp.net
Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.
Internet: www.tijdstroom.nl
E-mail: info@tijdstroom.nl

Financiering en opdrachtgever: Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie (NVvP)

Teksten: NVvP-Werkgroep Monodisciplinaire richtlijn Oppositioneel-opstandige stoornis (*oppositional defiant disorder*) en gedragsstoornis (*conduct disorder*) bij kinderen en jongeren: Walter Matthys (voorzitter); Nico Beuk, Margreet van Lookeren Campagne, Lidwien Kok, Marjan Hansman en Robert Vermeiren

Redactie: Walter Matthys en Geurt van de Glind

Organisatie: Trimbos-instituut

Projectleiding: Geurt van de Glind

Zoeken en beoordelen van literatuur: Angita Peterse en Annemiek van den Bosch (bij het hoofdstuk over farmacologie tevens Johan Remmerie)

Projectondersteuning: Nelleke van Zon

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaardt auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen. Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenuen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie. Toestemming voor gebruik van tekst(gedeelten) kunt u schriftelijk en uitsluitend bij de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie aanvragen.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp. Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Deze richtlijn is geen standaard die in alle omstandigheden van toepassing verklaard kan worden. Standaarden zijn dwingend en men dient er in principe niet van af te wijken. Van richtlijnen mag in individuele gevallen, mits beredeneerd, afgeweken worden. Ze zijn bedoeld om rationeel klinisch handelen te ondersteunen.

Deze richtlijn is ook beschikbaar via www.ggzrichtlijnen.nl en via de website van de NVvP: www.nvvp.net.

ISBN 978 90 5898 243 8
NUR 875

Inhoud

Samenvatting

- 1 Inleiding — 9
- 2 Prevalentie en comorbiditeit — 12
- 3 Beloop — 14
- 4 Diagnostiek — 16
- 5 Behandeling — 23
- Literatuur — 33

Hoofdstuk 1 Werkwijze en verantwoording

- 1 Doelstelling — 35
- 2 Afwijkende terminologie — 35
- 3 Richtlijngebruikers — 36
- 4 Uitgangsvragen — 36
- 5 Samenstelling werkgroep — 36
- 6 Werkwijze werkgroep — 37
- 7 Onderbouwing richtlijn en EBRO-bewijsniveau — 37
- 8 Implementatie — 40
- 9 Juridische betekenis van richtlijnen — 40
- 10 Financiële belangenverstremgeling en onafhankelijkheid werkgroepleden — 41
- 11 Herziening — 41

Hoofdstuk 2 Inhoudelijke inleiding

- 1 Inleiding — 43
- 2 Omschrijving van de stoornissen — 44
- 3 Factoren ontstaan en in stand houden van ODD en CD — 50
- Literatuur — 52

Hoofdstuk 3 Prevalentie en comorbiditeit

- 1 Inleiding — 59
- 2 Prevalentie — 60
- 3 Comorbiditeit met ADHD — 62
- 4 Comorbiditeit met middelenmisbruik en -afhankelijkheid — 63
- 5 Comorbiditeit met internaliserende stoornissen — 65
- 6 Comorbiditeit met (lichte) verstandelijke beperking — 67
- Literatuur — 69

Hoofdstuk 4 Beloop

- 1 Inleiding — 73
- 2 Natuurlijk beloop — 73
- 3 Factoren die het beloop bepalen — 80
- Literatuur — 89

Hoofdstuk 5 Diagnostiek

- 1 Inleiding — 93
- 2 Basisprincipes diagnostisch proces — 95
- 3 Elementen diagnostisch proces — 101
- 4 Uitgangspunten rubricerende diagnostiek (classificatie) — 116
- 5 Uitgangspunten beschrijvende diagnostiek — 119
- 6 Uitgangspunten adviesgesprek — 121
- Literatuur — 122

Hoofdstuk 6 Behandeling

Hoofdstuk 6.1 Algemene uitgangspunten behandeling

- 1 Inleiding — 127
- 2 Effectiviteit — 127
- 3 Werkzame elementen psychologische behandelingen — 128
- 4 Mediatoren en moderatoren in psychologische behandelingen — 131
- 5 Empirische en klinische aspecten van een adequate behandeling — 132
- Literatuur — 136

Hoofdstuk 6.2 Psychologische behandelingen

- 1 Hoofdlijnen — 139
- 2 Psycho-educatie — 143
- 3 Ouderbegeleiding — 146
- 4 Oudertraining — 148
- 5 Cognitieve gedragstherapie (CGT) — 153
- 6 Combinatie oudertraining-CGT-school — 157
- 7 Systemische behandelingen — 159
- Literatuur — 161

Hoofdstuk 6.3 Farmacologische behandeling

- 1 Inleiding — 165
  - 2 Effectiviteit van psychostimulantia bij ODD en CD — 168
  - 3 Effectiviteit van atomoxetine bij ODD — 172
  - 4 Effectiviteit van antipsychotica bij ODD en CD — 174
  - 5 Overige medicatie bij ODD en CD — 177
- Literatuur — 183

Hoofdstuk 6.4 Behandelmethoden op elkaar afstemmen

- 1 Inleiding — 189
- 2 Uitgangspunten — 189
- 3 Praktijkrelevante overwegingen — 190
- 4 Aanbevelingen behandelmethoden op elkaar afstemmen — 193